

**TESTIRANJE TEORIJE SOCIJALNE DEZORGANIZACIJE U
SVJETLU BOSANSKOHERCEGOVAČKE ZBILJE – KRIMINOLOŠKI I
SIGURNOSNI DISKURS**

**SOCIAL DISORGANIZATION THEORY TESTING IN THE LIGHT OF
BOSNIAN REALITY – CRIMINOLOGICAL AND SECURITY
DISCOURSE**

Izvorni znanstveni članak

*Mr.sc. Edita Hasković**

Sažetak

U radu se analizira podobnost bosanskohercegovačkog društvenog konteksta za primjenu teorije socijalne dezorganizacije u rasvjetljavanju uzroka kriminaliteta i drugih vidova društveno neprihvatljivih ponašanja. Imajući u vidu činjenicu da u Bosni i Hercegovini više od dvije decenije svjedočimo trijumfu dezorganizacije nad organizacijom, intencija rada je da se ukaže na koji način socijalna dezorganizacija doprinosi pojavi kriminaliteta u našoj državi. U tom cilju, autor je posebnu pažnju posvetio faktorima koji doprinose procesima socijalne dezorganizacije (siromaštvo, erozija porodice, rezidencijalna mobilnost i etnička heterogenost), a koji mogu pogodovati pojavi kriminaliteta bilo kroz paralisanje mehanizama neformalne socijalne kontrole, bilo kroz njihov neposredan uticaj na pojavu kriminaliteta.

Ključne riječi: socijalna dezorganizacija, kriminalitet, siromaštvo, neformalna socijalna kontrola, erozija porodice

Abstract

The paper analyzes the suitability of the Bosnian social context for the application of the social disorganization theory in illuminating the causes of criminality and other forms of socially unacceptable behavior.

** Viši asistent, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, e-mail: ehaskovic@fkn.unsa.ba*

Keeping in mind the fact that in Bosnia and Herzegovina we witness for more than two decades the triumph of disorganization over the organization, the purpose of the paper is to show how the social disorganization contributes to crime in our country. To this end, the author devotes special attention to factors contributing to social disorganization processes (poverty, family disorder, residential mobility and ethnic heterogeneity), which may favor the emergence of criminality through paralysis the mechanisms of informal social control or through their direct impact on the crime appearance.

Key words: social disorganization, crime, poverty, informal social control, family disorder

1. UVODNE NAPOMENE

Kriminološka teorija socijalne dezorganizacije, čiju genezu pratimo od četrdesetih godina 20. stoljeća, ispoljava svoj aktuelitet i danas. To je sasvim razumljivo ukoliko se ima u vidu činjenica da je riječ o teoriji koja uzroke kriminala i svih vidova društveno neprihvatljivih pojava objašnjava kroz prizmu socijalnih faktora. Društvo kao dinamičan i 'živ' organizam uvjetuje evoluciju ove teorije, te stoga utemeljenim smatramo prognoze onih autora koji najavljuju svojevrsni preporod ove teorijske orijentacije u bliskoj budućnosti.

U središtu promišljanja ove teorije su procesi društvene dezorganizacije koji mogu pogodovati pojavi kriminala i drugih društveno neprihvatljivih pojava i ponašanja. Dakle, socijalna dezorganizacija, uvjetovana siromaštvom, rezidencijalnom mobilnošću, rasnom/etničkom heterogenošću i poremećajima unutar porodice, od strane predstavnika ove teorije prepoznata je kao uzrok kriminala, primarno kroz njen doprinos u paralisanju mehanizama socijalne kontrole.

Imajući u vidu neporecivu činjenicu da je bosanskohercegovačko društvo eklatantan primjer dezorganiziranog društva, odnosno društva u kojem više od dvije decenije svjedočimo trijumfu dezorganizacije nad organizacijom, to ovaj rad ima ambiciju da testira podobnost bosanskohercegovačkog društva za primjenu ove teorije, pri čemu se krenulo od šireg društveno-političkog okvira, koji je zapravo i stvorio fundamentalne

pretpostavke za premoć dezorganizacije nad organizacijom u Bosni i Hercegovini, dok je u nastavku rada pažnja usmjerena na analizu faktora koje je ova teorija identificirala kao ključne uzroke socijalne dezorganizacije, te su shodno kazanom, u svjetlu bosanskohercegovačkog realiteta, obrađeni siromaštvo, erozija porodice, rezidencijalna mobilnost i etnička heterogenost.

2. TEMELJNE POSTAVKE TEORIJE SOCIJALNE DEZORGANIZACIJE

Središnja postavka teorije socijalne dezorganizacije, jeste da zajednice mogu karakterizirati organizacioni i dezorganizacioni procesi, koji sasvim logično determiniraju zajednice kao organizovane ili dezorganizovane. Ovo je od fundamentalne važnosti za ovu teoriju s obzirom da je socijalna organizacija prepoznata kao ključ u borbi protiv kriminala. Analogno tome, socijalna dezorganizacija je prepoznata kao ključni uzrok pojave i ekspanzije kriminala i svih drugih vidova društveno neprihvatljivih pojava.

Elaborirajući ova dva dijametralno suprotna procesa, predstavnici ove teorije ističu kako socijalno organizovane zajednice odlikuje solidarnost (interni konsenzus o važnim normama i vrijednostima), kohezija (jake veze između aktera socijalnih veza) i integracija (socijalna interakcija među njima), što pomaže u borbi protiv kriminala, s obzirom da zajednice koje su obilježene ovim karakteristikama imaju veći nivo neformalne socijalne kontrole.* Nasuprot tome, dezorganizovane zajednice se odlikuju nedostatkom ovih karakteristika, što pogoduje rastu stope kriminaliteta usljed značajno reducirane neformalne socijalne kontrole (Kubrin, 2009: 227).

U namjeri da daju odgovor na pitanje koje karakteristike zajednice utiču na nivo socijalne dezorganizacije koja generira neučinkovitost sistema socijalne kontrole, iz čega potom proizlazi povećanje stope kriminaliteta i delinkvencije, teoretičari su se obično fokusirali na dejstvo siromaštva,

* „Neformalna socijalna kontrola (neformalna reakcija) je skup mera (npr. savet, podsmech kritika, ubeđivanje) kojima društvo svoje članove podstiče na konformizam (prihvatanje opštepotvrđenih i prihvaćenih normi ponašanja). U procesu socijalizacije nagrađuje se konformističko, kažnjava socijalno devijantno ponašanje dece. Na taj način, prelazi u naviku da se poštuju norme. Tako se ostvaruje ne samo usmeravanje postupanja pojedinca, nego se ostalim omogućava da predvide njegovo držanje (očekivano ponašanje)“ (Kubrin, 2009: 227).

rezidencijalne mobilnosti i rasne, odnosno etničke heterogenosti. Ovi strukturni elementi uzrokuju kriminalitet posredno, povećavanjem razine socijalne dezorganizacije i reduciranjem neformalne socijalne kontrole, što će reći da karakteristike zajednice i kriminalitet nisu izravno povezani, osim u slučaju socio-ekonomskog statusa.

Kada je riječ o *socio-ekonomskom statusu*, kao prvom izvoru socijalne dezorganizacije, rana istraživanja koja su sprovedena pod egidom tvorca teorije socijalne dezorganizacije, Shawa i McKaya, pokazala su snažnu vezu između socijalne dezorganizacije i društvenih bolesti kao što je siromaštvo. Oni su ovom faktoru pripisali čak i najveći značaj s obzirom da su ekonomsku dobrobit zajednice identificirali kao glavnu odrednicu varijacije u stopi kriminaliteta (Seepersad, 2008: 60). Jednostavnim jezikom kazano, zajednice koje karakterizira visok nivo ekonomskog blagostanja odlikuje niska stopa kriminaliteta i obratno, zajednice koje karakterizira nizak nivo ekonomske dobrobiti odlikuje veća stopa kriminaliteta.

Pod zajednicama sa niskim ekonomskim statusom, Shaw i McKay su podrazumijevali zajednice koje nemaju novac i druge potrebne resurse (Sampson, Groves, 1989: 780). Upravo ova insuficijencija ekonomskih i drugih resursa rezultira strukturalnim barijerama koje otežavaju, pa čak i onemogućavaju razvoj formalnih i neformalnih veza koje unaprjeđuju sposobnost rješavanja zajedničkih problema. Ovaj suodnos između socio-ekonomskog statusa i učešća u formalnim i dobrovoljnim organizacijama, objašnjava se na način da zajednice sa niskim nivoom socio-ekonomskog statusa imaju daleko slabiju organizacijsku bazu od onih sa većim ekonomskim statusom (Ibidem), što se neminovno odražava na efikasno obavljanje funkcija koje su im dodijeljene, utičući na slabljenje socijalnih veza.

Pored ovog posrednog uticaja socio-ekonomskog statusa na kriminalitet, bitno je spomenuti i onaj neposredni, gdje se nizak socio-ekonomski status, odnosno siromaštvo javljaju kao njegov uzrok. Naime, institucije koje ne odgovaraju potrebama ljudi, pri čemu mislimo na daleko širi društveno-politički kontekst od lokalne zajednice, onemogućavaju pojedince da svoje ciljeve i interese artikuliraju na društveno prihvatljiv način. Upravo, usljed nedostatka osnovnih mogućnosti za dostojanstven život, oni se mogu opredijeliti za alternativne odgovore na takvo stanje, pri čemu je vrlo čest ishod prihvatanje kriminala.

Kada je riječ o drugom izvoru socijalne dezorganizacije, *rezidencijalnoj mobilnosti*, pod kojom se podrazumijeva promjena prebivališta, ona je u radovima teoretičara koji problematiziraju pitanje socijalne dezorganizacije, također, identificirana kao značajan faktor narušavanja mreže socijalnih odnosa u okviru zajednice. Kako zapažaju Kasarda i Janowitz, dok asimilacija novopridošlih u društveni život lokalne zajednice predstavlja nužan vremenski proces, konstantna promjena prebivališta djeluje kao barijera u razvoju prijateljskih mreža, rodbinskih veza i lokalnih udruženja (Kasarda, Janowitz prema Sampson, Groves, 1989: 780).

Nije teško razumjeti na koji način rezidencijalna mobilnost narušava socijalne veze unutar zajednice. Ona značajno otežava mogućnost članova zajednice da se upoznaju, izgrade odnos povjerenja i da ostvare interakciju jedni sa drugima, što rezultira reduciranjem neformalne socijalne kontrole koja je prepoznata kao ključni faktor u prevenciji kriminala. Članovi društvene zajednice mogu razviti sposobnost preuzimanja akcije u cilju zajedničke dobrobiti samo na temelju međusobnog poznavanja, što je preduslov da se stekne uzajamno povjerenje i izgradi solidarnost među njima. Promjena prebivališta sputava ovu mogućnost, kao i sve što iz nje implicira. U takvim zajednicama možemo slobodno reći da su ljudi jedni drugima stranci, te da nema čak ni obrisa od zajedničkih ciljeva, interesa i akcija. Kauzalni slijed ovoga, kako ističe Knepper, jesu anonimnost, nedostatak odnosa među članovima zajednice i ravnodušnost prema organizaciji iste (2007: 22).

Treći izvor socijalne dezorganizacije, *rasna*, odnosno *etnička heterogenost*, u radovima Shawa i McKaya, kao i njihovih sljedbenika, prepoznata je kao faktor koji osujećuje sposobnost članova lokalne zajednice da postignu konsenzus. U Suttlesovim razmatranjima, heterogenost je praćena strahom i nepovjerenjem, što u konačnici rezultira udruživanjem članova lokalne zajednice na bazi ličnih kriterija (npr. godine, spol). Kao rezultat ovakvog vida udruživanja, društveni poredak postaje fragmentiran, malograđanski i personalistički (Sampson, Groves, 1989: 781). Unatoč činjenici da razne etničke i rasne grupe mogu podržavati konvencionalne vrijednosti, heterogenost otežava komunikaciju i time onemogućava potragu za rješanjem zajedničkih problema i realizaciju zajedničkih ciljeva. Time je narušena društvena kohezija zajednice koja osigurava najplodnije tlo za

realizaciju socijalne kontrole kao neophodnog načina ograničavanja i kontrole kriminaliteta i prevencije svih drugih vidova društveno neprihvatljivih pojava.

U nastavku ćemo se osvrnuti na poremećaje unutar porodice, koji su sasvim opravdano predmet izučavanja teorije socijalne dezorganizacije unazad skoro tri decenije, s obzirom da je porodica osnovna društvena ćelija, te kao takva predstavlja uvjet društvenog prosperiteta.

Sampson je 1986. godine ukazao na to da socijalna dezorganizacija može utjecati na nasilje mladih kroz uticaj na strukturu i stabilnost porodice uklaňanjem mehanizama kontrole ponašanja mladih, s jedne i stvaranjem većih mogućnosti za kriminalnu viktimizaciju (npr. kroz nedostatak adekvatnog skrbništva – nadzora), s druge strane (Seepersad, 2008: 56). Iz ovoga je upravo evidentno da i poremećaji unutar porodice imaju značajan neposredan učinak na stopu kriminaliteta u zajednici, s obzirom da utiču na smanjenje neformalne socijalne kontrole na nivou zajednice.

Osnovna Sampsonova teza bila je bazirana na mišljenju da domaćinstva sa oba roditelja osiguravaju daleko veći nadzor ne samo nad vlastitom djecom i imovinom, već i nad opštim aktivnostima zajednice. Iz ove perspektive, nadzor nad vršnjačkim grupama i aktivnostima kriminalnih grupa ne ovisi isključivo od porodice jednog djeteta, već od mreže kolektivne porodične kontrole (Sampson, Groves, 1989: 81).

Kako bi provjerio ove tvrdnje, Sampson je koristio tri mjere koje se odnose na porodičnu strukturu. Prve mjere su se odnosile na procenat stanovnika u susjedstvu koji su bili (ikad) u braku i koji su razvedeni, odnosno razdvojeni. Druge mjere su obuhvatile procenat domaćinstava u kojima je žena glava porodice.

Konačno, uključio je i procenat domaćinstava sa samohranim roditeljima. Njegove analize su otkrile, da neovisno od tradicionalnih varijabli socijalne dezorganizacije (siromaštvo, promjena prebivališta, rasna, odnosno etnička heterogenost), ove mjere porodične strukture imaju neposredan uticaj na kriminalitet i delinkvenciju unutar zajednice (Seepersad, 2008: 56).

3. TESTIRANJE TEORIJE SOCIJALNE DEZORGANIZACIJE U SVJETLU BOSANSKOHERCEGOVAČKE ZBILJE

U nastavku ćemo nastojati temeljne postavke teorije socijalne dezorganizacije situirati u ravan aktuelne bosanskohercegovačke društvene zbilje. Stičemo dojam, nažalost, da nema povoljnijeg tla od bosanskohercegovačkog za testiranje, ali i potvrđivanje teza koje je ova teorija iznjedrila. Uporište za ovakvu tvrdnju nalazimo u činjenici da je naše društvo postkonfliktno, u kojem nisu eliminisani ni uzroci ni posljedice rata iz devedesetih godina prošlog stoljeća, što osujećuje pozitivne pomake koji bi vodili nasušno potrebnim integracijama na unutrašnjem i međunarodnom planu. Pored kazanog, bosanskohercegovačko društvo prolazi kroz dvodecenijski period sveobuhvatnih tranzicionih procesa, što rezultira ne samo radikalnim promjenama na ekonomskom i političkom planu, već i snažnim implikacijama na društvo i društvene tokove uopšte. Sve ove promjene stvorile su pretpostavke za trijumf dezorganizacije nad organizacijom u svakoj, pa i u socijalnoj sferi.

Za Bosnu i Hercegovinu možemo kazati da prolazi kroz proces dvostruke tranzicije, i to iz rata u mir, s jedne i iz sistema planirane društvene proizvodnje u tržišnu ekonomiju, s druge strane. Unatoč činjenici da su ratna dejstva okončana prije više od dvije decenije, recidivi ratnog naslijeđa su omniprezentni i danas, i parališu svaku mogućnost progresa bosanskohercegovačkog društva. Kako zapaža Obradović, osnovu za pojavu nepoželjnih oblika ponašanja u Bosni i Hercegovini danas treba prvenstveno tražiti u dezorganizaciji društva i porodice, prouzrokovanim veoma surovim ratom. Rat, nastavlja Obradović, nije ostavio negativne posljedice samo na porodice, posebno u smislu njihove migracije i dezorganizacije, već i na lokalne zajednice koje su upravo zbog migracijskih procesa i kvaziurbanizacije, doživjele i same dezorganizaciju, nedostatak veza unutar zajednice i izloženost ekonomskoj deprivaciji, uz veliku dostupnost oružja i droge te podržavanje antisocijalnog ponašanja kao uspješnog snalaženja u ratu i kasnijem životu (Obradović, 2005: 20). Ovom posljednjem, upravo je doprinijela tranzicija sa kojom se Bosna i Hercegovina suočava već duži niz godina, a koja je izrodila patologiju sistema vrijednosti usljed derogiranja ranije važećih socijalnih normi i vrijednosti. U takvom ozračju, u kojem su ranije društvene i zakonske norme stavljene van snage, kriminal postaje

modus vivendi, te stoga ne iznenađuje činjenica da se isti ukorijenio u sve pore bosanskohercegovačkog društva, gdje opstaje zahvaljujući procesima socijalne dezorganizacije i anomiji aktuelnog vrijednosnog sistema u Bosni i Hercegovini.

Svi ovi retrogradni trendovi snažno su suportirani i činjenicom da ni bosanskohercegovačko društvo, usljed tranzicije na tržišnu ekonomiju, nije ostalo imuno u pogledu akceptiranja ideologije potrošačkog društva u kojem je vrijednost pojedinca, kako zapaža Merton, determinirana prevashodno onim što on ima (Ignjatović, 2005: 294). Oportunim nam se čini spomenuti i Bongera, jednog od utemeljivača radikalne ili kritičke kriminologije, koji je pisao da kapitalistički ekonomski sistem slabi socijalna osjećanja ljudi i njihov moral, jer on neminovno razvija gramzivost i egoizam, kao dio svoje reprodukcije. Razlog takvih odlika kapitalističkog sistema je u tome što je on okrenut razmjeni, profitu i proizvodnji koja u osnovi ne zadovoljava potrebe ljudi. Zbog toga taj sistem guši socijalne instinkte i snižava vrijednosti osjećanja morala (Jugović, Brkić, Simeunović-Patić, 2008: 449, 450).

Iz ovoga neposredno proizlazi partikularitet interesa, koji se razumljivo očituje u polaganju prava pojedinca na neku materijalnu ili drugu korist, pri čemu se u uslovima posrnulog morala nerijetko pribjegava ostvarenju tog prava beskrupoloznim suspendiranjem istoga drugome. Ovo nas navodi na zaključak da čovjek jeste društveno biće, ali da ta odrednica ne isključuje njegovu sebičnost koja često odnese prevagu nad njegovom društvenom esencijom. Ovo osobito dolazi do izražaja u Bosni i Hercegovini, gdje se koncept tranzicije na kraju sveo na tranziciju u oligarhiju i jedan brutalni kapitalizam (Štikš, 2013). U takvom ambijentu, na snazi su organizovani pokušaji korumpiranih političara, organizovanih kriminalnih skupina, reketara i svih drugih antisocijalnih grupa da izopače društvene institucije za svoje egoistične ciljeve. „Bosna i Hercegovina je pozicionirana kao zemlja u kojoj je najviše izražen efekat 'zarobljene države', odnosno potpuno podređivanje svih resursa interesima uskog kruga ljudi koji su u vlasti ili ljudi koji su njima bliski“ (Blagovčanin, 2009).

Slijedom kazanog, nije pretenciozno zaključiti da je u Bosni i Hercegovini na snazi strukturalno nasilje, pod kojim Galtung (1969) podrazumijeva svako ugrožavanje ljudskih potencijala ekonomskom ili političkom strukturom. „Nejednakost u pristupu političkoj i svakoj drugoj moći, obrazovanju, zdravstvenoj nezi i pravnoj zaštiti, karakteristični su

oblici strukturalnog nasilja koje je obično nevidljivo i izvire iz same društvene strukture; ona predodređuje položaj ljudi shodno njihovim ekonomskim, etničkim, polnim, kulturološkim ili političkim obeležjima“ (Jugović, Brkić, Simeunović-Patić, 2008: 448).

Imajući sve ovo u vidu, utopistički je gajiti iluzije o ravnopravnosti ljudi i njihovoj ravnopravnoj dostupnosti najviših mjesta na ljestvici društvene stratifikacije, što i u zemljama koje sebe proklamuju najdemokratskijim predstavlja nedostižni ideal, a da ne govorimo o Bosni i Hercegovini, koja prevashodno zahvaljujući inertnosti političkih elita nije još ni zakoračila u predvorje demokratije. U takvom moralnom vakuumu u kojem, nema dileme, novac predstavlja fundamentalnu odrednicu moći, korupcija je postala stil života. Na to nas iz godine u godinu podsjećaju statistički pokazatelji brojnih sprovedenih istraživanja u Bosni i Hercegovini i inozemstvu, prema kojima naša zemlja spada u red najkorumpiranijih zemalja starog kontinenta. Posljedice ove pojave, koja erodira bosanskohercegovačko društvo, su razarajuće i dugoročne, a manifestiraju se u vidu siromaštva, nemogućnosti razvoja, te u vidu izopačenja demokratskih procesa.

4. TESTIRANJE INDIKATORA SOCIJALNE DEZORGANIZACIJE

Siromaštvo

U nastavku ćemo testirati prvi faktor kojeg je teorija socijalne dezorganizacije delegirala kao značajnog indikatora socijalne dezorganizacije, s jedne i značajnog prediktora kriminala, s druge strane – siromaštvo, čije uzroke u Bosni i Hercegovini treba, pored lošeg i nesavjesnog političkog i ekonomskog upravljanja, tražiti i u ratnim razaranjima, globalnoj finansijskoj krizi, kao i u potpuno uništenom privrednom sistemu. Kako zapažaju Šabani i Kovačević, siromaštvo figurira kao socijalni problem koji je nerješiv za tranzicijske zemlje u ovom trenutku, te ističu da je minuli rat u Bosni i Hercegovini pojačao osjećaj identifikacije sa siromaštvom koje je postalo homogeno i stereotipizirano (2013: 54, 56).

Bosna i Hercegovina je, kako pokazuju brojna istraživanja sprovedena posljednjih godina, najsiromašnija zemlja u Evropi. Ovo je pokazalo i posljednje istraživanje evropske statističke službe Eurostat iz 2017. godine, koje je uzelo u obzir visinu Bruto domaćeg proizvoda (BDP) po stanovniku i standard kupovne moći. Rezultati do kojih se došlo su poražavajući i isti upućuju na to da BDP u Bosni i Hercegovini iznosi 31 % evropskog prosjeka, što našu zemlju čini zvanično najsiromašnjom u Evropi i državom sa najnižim životnim standardom.

U cilju ukazivanja na fatalne posljedice koje ovaj socijalni problem ima na bosanskohercegovačke građane i bosanskohercegovačko društvo, svrsishodnim smatramo nakratko se osvrnuti na to šta je zapravo siromaštvo, pri čemu smo se opredijelili za definiciju koja je ponuđena u Srednjoročnoj razvojnoj strategiji BiH, a koja glasi: „Siromaštvo je stanje kada nedostaju osnovne mogućnosti za dostojanstven život. Ono je višedimenzionalna pojava koju karakteriše stalni nedostatak resursa, mogućnosti izbora, sigurnosti i moći – svega onoga što je potrebno za adekvatan životni standard i ostvarenje drugih građanskih, ekonomskih, političkih, kulturnih i socijalnih prava“ (2008). To će reći da je u siromaštvom razorenom bosanskohercegovačkom društvu, prostor djelovanja reduciran, kao i krug mogućnosti, pozicija i domet sloboda, što doprinosi intenziviranju socijalne isključenosti. Siromaštvo, dakle, neumoljivo obilježava pojedinačne ljudske egzistencije, proizvodeći snažan osjećaj marginaliziranosti, agonije, bespomoćnosti, ovisnosti, osjećaj manje vrijednosti iz čega proizlazi gubitak samopouzdanja. Mišljenja smo da upravo u ovome i treba tražiti uzroke za usmjerenost na pasivnu potrošnju – *važno je preživjeti* (Šabani, Kovačević, 2013: 55), koja je u Bosni i Hercegovini dovela do prećutne saglasnosti između vlasti i društva.

U namjeri da ukažemo na vezu između siromaštva i kriminaliteta u Bosni i Hercegovini, osvrnut ćemo se na Bongerovu i Hollsteinovu analizu uzroka ekonomskog kriminaliteta koja, kako stičemo dojam, umnogome ukazuje na etiologiju ekonomskog kriminaliteta i u našoj zemlji. „Po Bongeru, ekonomski kriminalitet ima dvostruko poreklo. Sa jedne strane, on izvire iz apsolutnog siromaštva i gramzivosti do kojih dovodi ekonomsko okruženje, a sa druge strane, on nastaje zbog 'napuštanja' morala i lošeg obrazovanja dece iz siromašnijih klasa (...) Slično misli i Holštajn (radikalni teoretičar socijalnog rada), koji ističe da uzroke kriminaliteta treba tražiti u

deficitarnim uslovima socijalizacije koji proističu iz socio-ekonomskih osobina društva i deprivilegovanog položaja ljudi, a pre svega radničkih i nižih slojeva“ (Jugović, Brkić, Simeunović-Patić, 2008: 450).

Kako bismo potvrdili tezu da ekonomska deprivacija (siromaštvo) figurira kao značajan prediktor kriminaliteta u Bosni i Hercegovini, osvrnut ćemo se na procenat participacije krivičnih djela protiv imovine u ukupnom broju registrovanih krivičnih djela prema posljednjim objavljenim oficijelnim statističkim podacima nadležnih organa triju administrativnih područja u Bosni i Hercegovini. Prema Izvještaju Federalne uprave policije o stanju sigurnosti za 2017. godinu, evidentno je da u ukupnom broju registrovanih krivičnih djela na području Federacije BiH, njih 16.922, imovinski delikti participiraju sa 53,95 %, što čini 9.130 krivičnih djela. Sličan trend je zabilježen i u prvoj polovini 2018. godine (januar-maj), gdje od 6.973 registrovanih krivičnih djela, na krivična djela protiv imovine otpada 3.744, odnosno 53,11 % (Federalna uprava policije, 2018). Vrlo je slična situacija i u manjem bosanskohercegovačkom entitetu – Republici Srpskoj. U Informaciji o stanju bezbjednosti za period januar-decembar 2016. godine (posljednja objavljena), stoji da je na području Republike Srpske za odnosni period evidentirano 9.457 krivičnih djela, od toga na krivična djela protiv imovine otpada 4.926, sa udjelom od 52 % (Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, 2017). Prema Izvještaju o radu policije Brčko distrikta BiH za 2016. godinu, u ovoj administrativnoj jedinici u ukupnoj strukturi krivičnih djela za navedeni period, imovinski delikti participiraju sa 65 % (Policija Brčko distrikta BiH, 2017).

U analizi socio-ekonomskog statusa kao značajnog faktora socijalne dezorganizacije, bitno je također naglasiti i to da je u Bosni i Hercegovini kao zemlji tranzicije došlo do snažne društvene fragmentacije i polarizacije na mali procenat bogatih i veliki procenat siromašnih. Bespredmetno je isticati notornu činjenicu da enorman nesrazmjer između 'tranzicionih dobitnika' i 'tranzicionih gubitnika' (Jugović, Brkić, Simeunović-Patić, 2008: 455) ima snažne reperkusije na veliki broj mladih u Bosni i Hercegovini čiji je život obilježen dvodecenijskim, rekli bismo hroničnim siromaštvom, koje dovodi do socijalne isključenosti i marginalizacije. Socijalna isključenost, kako ističe Weisler, nije izbor, ona predstavlja pokazatelj nejednake raspodjele materijalnog i socijalnog blagostanja, ograničen pristup mogućnostima i neprikladno razvijen društveni stupanj solidarnosti (Weisler,

2011). Socijalna isključenost, koja se primarno manifestira u vidu nezaposlenosti, niskog dohotka, slabe perspektive radnog upošljavanja, može biti stoga značajan faktor rizika i za nastanak maloljetničke delinkvencije.

Uvidom u Izvještaj Federalne uprave policije o stanju sigurnosti za 2017. godinu, može se konstatovati da od 12.307 prijavljenih lica za izvršenje krivičnih djela na području Federacije BiH za navedeni period, 417 je maloljetnika, pri čemu je najveći broj maloljetnih izvršilaca evidentiran u slučajevima krivičnih djela protiv imovine – njih 235, što čini 56 % od njihovog ukupnog učešća u vršenju krivičnih djela. Kada je u pitanju prva polovina 2018. godine (januar-maj), u izvještaju Federalne uprave policije je za predmetni period evidentirano 179 maloljetnika, od čega se njih 90 tereti za imovinska krivična djela, što čini 50.3 % (Federalna uprava policije, 2018). I u Republici Srpskoj, posmatrajući po oblastima opšteg kriminaliteta, maloljetnici su najzastupljeniji u vršenju krivičnih djela protiv imovine, gdje čine aproksimativno 9-10 % od ukupnog broja izvršioca ovog vida kriminaliteta (Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, 2017).

Na temelju prethodno prezentiranog možemo donijeti zaključak da maloljetnici, čiji je život obilježen nepovoljnim ekonomsko-socijalnim i porodičnim uslovima, predstavljaju potencijalnu kategoriju iz koje se regrutuju budući delinkventi. Kako zapaža Muratbegović, prema medijskim izvještajima i uopšteno prema sve izraženijem pritisku javnosti, pojava društveno nepoželjnih ponašanja mladih u najrazličitijim formama se danas zasigurno ubraja među ključne probleme u Bosni i Hercegovini (2011: III). Nesumnjivo je riječ o problemu koji iziskuje daleko veći angažman kako društvene zajednice, tako i organa vlasti. Rješavanje problema maloljetničke delinkvencije u Bosni i Hercegovini nameće potrebu ozbiljnog suočavanja sa njegovim uzrocima, kao i potrebu njihovog otklanjanja, pri čemu mislimo na sve faktore koji favoriziraju njegovu pojavu. Riječ je o jednom dugoročnom procesu, s obzirom da su se uzroci prestupništva mladih u Bosni i Hercegovini taložili i multiplicirali dugi niz godina, poprimajući čak hroničnu formu.

U okviru razmatranja ovog problema, neophodno je osvrnuti se i na nezaposlenost u Bosni i Hercegovini. Prema saopštenju Agencije za statistiku BiH iz aprila 2018. godine, broj registriranih nezaposlenih iznosio je 458.355 (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2018). Posebno su alarmantni podaci koji ukazuju na činjenicu da se povećava pritisak sveopšte

ekonomske krize na jednu od najvulnerabilnijih kategorija nezaposlenih – mlade. U tom smislu, prema podacima iz Ankete o radnoj snazi iz 2018. godine, samo 38.8 % mladih je aktivno na tržištu rada (2018: 2).

Nezaposlenost neporecivo ima snažne posljedice, koje se primarno ispoljavaju u vidu slabljenja socijalnih veza i mreža. Osobe koje izgube posao neminovno gube i socijalno okruženje, gubeći pri tome i svoj ljudski kapital, dok osobe koje nisu nikada ni zasnovale radni odnos, svoje socijalno okruženje nisu čak ni bile u prilici izgraditi. „Nezaposlenost kada bi se zadržala duže, pa makar bez dramatičnog pogoršavanja imovinskog stanja stvara neke obrasce koji kada se jednom ugnijezde teško ih je kasnije iskorijeniti, pa i u razdobljima ekonomskog rasta krug siromaštva, tj. socijalne isključenosti ostaje čvrsto zatvoren“ (Weisler, 2011). U Bosni i Hercegovini socijalne mreže siromašnih i nezaposlenih su primarno uvjetovane obrascima porodičnog života, što će reći da je njihovo učešće u formalnam i neformalnim socijalnim vezama značajno reducirano.

Na temelju prethodno prezentiranog, možemo gotovo aksiomatski zaključiti da nepovoljan socio-ekonomski status u Bosni i Hercegovini otežava uspostavljanje neformalnih i formalnih socijalnih odnosa između članova društvene zajednice, što se neminovno reflektira i na prakticiranje neformalne socijalne kontrole koja je u našoj državi na nezadovoljavajućem nivou.

Erozija bosanskohercegovačke porodice

Bosanskohercegovačka porodica je zahvaćena ozbiljnom višegodišnjom krizom koja je, sasvim razumljivo, uzrokovana procesima društvene dezorganizacije. Porodica kao osnovna društvena ćelija predstavlja ogledalo ukupnog stanja u društvu, što će reći da se svi društveni procesi neminovno reflektiraju na istu. Polazeći od kazanog, kao i od aksioma da je zdrava porodica *conditio sine qua non* zdravog društva, možemo zaključiti da se porodica u Bosni i Hercegovini, usljed omniprezentne društvene krize kondicionirane procesima (dvostruke) tranzicije, suočava sa brojnim izazovima koji značajno umanjuju njenu mogućnost vršenja osnovnih funkcija.

Konvencija o pravima djeteta ukazuje na značaj porodice u društvu na sljedeći način: „obitelji, kao osnovnoj jedinici društva i *prirodnoj sredini za*

razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece (pod.a.), treba da bude pružena prijeko potrebna zaštita i pomoć, kako bi mogla u potpunosti da preuzme odgovornost u zajednici“ (2001). S obzirom na opšte stanje u bosanskohercegovačkom društvu, koje je obilježeno hroničnim političkim, ekonomskim, socijalnim i drugim problemima koji dugoročno razaraju temelje same porodice, bosanskohercegovačkoj porodici su u značajnoj mjeri uskraćene potrebna zaštita i pomoć u vršenju funkcija koje joj prirodno pripadaju, pri čemu je njen integritet doveden u pitanje.

Usljed vrlo kompleksnih tranzicionih procesa koji se odvijaju u našoj državi posljednjih dvadeset i nešto godina, porodica se našla na direktnom udaru, nailazeći na brojne izazove kojima se često ne uspijeva suprotstaviti i ispuniti obaveze i očekivanja koja joj se nameću. U takvim okolnostima dolazi do svojevrstne inverzije funkcije porodice, koja umjesto izvora zadovoljstva i sigurnosti postaje vlastiti antipod, odnosno vlastita negacija, dakle izvor nezadovoljstva i svekolike nesigurnosti (ekonomske, socijalne, psihičke, emocionalne, fizičke) svih njenih članova. Ovo je, nažalost, surova realnost koja prati egzistenciju velikog broja bosanskohercegovačkih porodica koje su pod direktnim uticajem dezorganizirajućih i dezintegrirajućih procesa koji se odvijaju u bosanskohercegovačkom društvu.

Složenost društvene situacije upućuje na složenost porodične situacije, što znači da sve ono što determinira jedno društvo determinira i porodicu kao njegovu osnovnu ćeliju. Polazeći od kazanog, možemo zaključiti da na porodičnu dezintegraciju u Bosni i Hercegovini primarno utiču siromaštvo, nezaposlenost, kao i poremećaj i gubitak odnosa i komunikacije u porodici. Prva dva faktora doprinijela su tome da je ovdašnja porodica postala izvor egzistencijalne nesigurnosti, što značajno ograničava njenu mogućnost vršenja jedne od fundamentalnih funkcija koje joj pripadaju, a to je ekonomska funkcija, koja se ogleda u materijalnom potpomaganju članova porodice kako bi isti uživali osnove ljudskog dostojanstva. Primarna odgovornost roditelja ogleda se u osiguranju životnih uslova i egzistencijalnih potreba djece, što je osnovna pretpostavka za njihov normalan fizički, psihički, duhovni i moralni razvoj. Vrlo teška ekonomsko-socijalna situacija u Bosni i Hercegovini doprinijela je tome, da su se bosanskohercegovačke porodice našle u rascjepu između zahtjeva i potreba njenih članova, s jedne i nemogućnosti udovoljavanja istima, s druge strane,

iz čega implicira nemoć, marginaliziranost i deprimiranost svih njenih članova. „Niska i neredovna primanja povezana su sa nemogućnošću roditelja da obezbijede ostvarivanje osnovnih potreba djece. Sa druge strane, nesigurnost radnog mjesta uzrokuje opštu deprimiranost ljudi, izazivajući stresove u porodici, u bračnim odnosima, ali nerijetko i agresivno ponašanje prema djeci“ (Adžajlić-Dedović i saradnici, 2005).

Sve ovo doprinosi transformaciji porodice u izvor fizičke, psihičke i emocionalne nesigurnosti, što u simbiozi sa ekonomskom nesigurnošću koja odlikuje bosanskohercegovačku porodicu, pogoduje tome da cijenu ovakvog haotičnog porodičnog života plaćaju djeca, i to kao maloljetni prestupnici, nasilnici, potencijalni ovisnici, odnosno kao neodgovorni članovi društva.

Pored navedenih faktora društvene dezorganizacije, u promišljanju uloge i pozicije porodice u bosanskohercegovačkom društvu, neophodno je uzeti u obzir i supstancijalne promjene koje su zahvatile savremenu porodicu svugdje u svijetu, od čega izuzetak nije ni naša država. Ovdje primarno mislimo na svekolike promjene u savremenoj porodici, koje analitičari najčešće kvalificiraju krizom današnjih porodičnih sistema. „Dekonstrukcija patrijarhalnog tipa porodice odvija se intenzivno još od šezdesetih godina prošlog stoljeća kada nastupa novi, drugi revolucionarni tok porodičnih promjena koji u centar stavlja pojedinca, a što se dodatno dinamiziralo početkom 21. stoljeća, odnosno na fonu aktuelnog, globalno preferirajućeg liberalizma i individualizma koji stimuliraju 'velike raznolikosti porodičnih modela', prepoznatljivih u: osjetnom odgađanju životne dobi pri stupanju u brak; povećanom broju razvoda brakova; narastanju vanbračnih zajednica; povećanom broju rađanja vanbračne djece; sve češćim jednoroditeljskim porodicama; porastu samačkih domaćinstava i drugo“ (Žiga, 2010).

Neki od ovih negativnih trendova su u Bosni i Hercegovini još više naglašeni usljed vrlo nepovoljne ekonomsko-socijalne situacije i posljedica vrlo surovog rata. Naime, uvidom u publikaciju Agencije za statistiku BiH iz 2017. godine, pod nazivom *Bosna i Hercegovina u brojevima*, evidentno je smanjenje broja sklopljenih brakova, koji je 2007. godine iznosio 23.494, da bi 2016. godine ta brojka iznosila 19.265. Također, evidentan je porast broja razvoda, koji je 2007. godine iznosio 1.826, da bi 2016. godine dosegao 2.773 razvoda (2017: 12). Ono što umnogome opterećuje bosanskohercegovačku društvenu zbilju je, također, i značajan broj jednoroditeljskih domaćinstava, tzv. deficijentnih (razbijenih) porodica, što

je primarno posljedica proteklog rata i njegovih žrtava, a što može biti favorizirajući faktor za pojavu nepoželjnih ponašanja kod mladih, usljed značajno reduciranog nadzora nad njima.

Pored kazanog, bitno je spomenuti i vrlo retrogradne trendove koji se ogledaju u apsolutnoj degradaciji i devalorizaciji porodice kao nukleusa svakog, pa i bosanskohercegovačkog društva. „U kontekstu promjena u društvu odvija se i postmoderno (pre)oblikovanje porodice – nju karakteriše nestalnost, dinamičnost, 'labavost veza i opozivost obaveza', unutar nje ne postoji čvrsta integracija niti hijerarhija odnosa (...) Porodica je postala krajnje razlabavljena forma“ (Vilić, 2011: 22, 23).

Ovi trendovi se negativno odražavaju na kohezivnost porodične zajednice, očitim narušavanjem odnosa između članova porodice, što se neminovno prenosi i na socijalne odnose izvan porodičnog ambijenta. Gubitak tradicionalnog konteksta porodice vodi depersonalizaciji porodice i u individualnom i u kolektivnom smislu. Ovo, kao i svi faktori o kojima je prethodno bilo riječi, doprinosi reduciranju definicionog područja prava, sloboda i obaveza porodice, čime je reduciran i njen doprinos u društvenoj zajednici. Sve ovo su izazovi sa kojima se suočava aktuelna bosanskohercegovačka porodica, a kojima se pridaje vrlo mala ili nikakva pažnja od strane zvaničnih autoriteta.

Rezidencijalna mobilnost

Rezidencijalnu mobilnost, kao faktor socijalne dezorganizacije u Bosni i Hercegovini, treba posmatrati u kontekstu intenziviranih migracionih kretanja u našoj državi. Tradicija migracija u Bosni i Hercegovini obilježena je kako dobrovoljnom, ekonomski potaknutom migracijom, tako i prisilnom migracijom tokom i nakon rata od 1992. do 1995. godine.

Iako Bosna i Hercegovina ima dugu tradiciju migracija, najznačajniji migracijski tokovi dogodili su se u posljednje dvije decenije. Prvi tok migracije koji je rezultat rata, uključivao je i masovno raseljavanje, koje se procjenjuje na 2.2 miliona ljudi, što čini više od polovine predratnog domicilnog stanovništva. Od tog broja, oko 1.2 miliona osoba potražilo je izbjegličku zaštitu u preko stotinu zemalja širom svijeta, dok je u isto vrijeme oko milion osoba raseljeno unutar Bosne i Hercegovine (Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, 2011:2). Drugi talas migracija

neposredno nakon rata, obuhvatao je veliki broj povratnika iz inozemstva (repatrijacija) i veliki broj povrataka interno raseljenih osoba.

Unatoč vidnim pomacima u realizaciji povratka interno raseljenih osoba u poslijeratnom periodu, uvidom u Izvještaj o realizaciji Revidirane strategije BiH za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma za 2016. godinu, trenutačno je u našoj državi 32.611 porodica u statusu raseljenih, odnosno 98.574 raseljenih osoba, od kojih je 38.345 ili 40.6 % raseljeno na području Federacije BiH, 59.834 ili 58.8 % na području Republike Srpske i 395, odnosno 0.5 % na području Brčko distrikta BiH (2017: 4).

Razloge za nedovršen proces povratka izbjeglica i raseljenih osoba, nakon više od dvije decenije od okončanja rata, treba tražiti u nedovoljnoj mogućnosti osiguranja stambenog prostora za održiv i dostojanstven povratak, s jedne i u neadekvatnom ulaganju međunarodne zajednice u transparentno najavljivanoj pomoći za realizaciju povratka, posebno 'manjinskog povratka', s druge strane (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2002: 15).

Konsultovanjem prethodno navedenog izvještaja, kada je riječ o Federaciji BiH, najviši je broj raseljenih osoba na području Tuzlanskog kantona, Srednjobosanskog kantona i Kantona Sarajevo, dok u Republici Srpskoj najveći broj raseljenih osoba boravi u Banjoj Luci, te na područjima opština Modriča, Doboje, Bijeljina i Zvornik (2017: 7), što korespondira područjima sa najvećom stopom kriminaliteta u Bosni i Hercegovini.

Društveni uticaj migracija na bosanskohercegovačko društvo je vidljiv i višedimenzionalan, te itekako doprinosi procesima socijalne dezorganizacije. Ratna i poslijeratna tranzicija dovela je do osjetljivosti mnogih grupa na ekonomska i politička previranja, kao i na previranja koja donose promjene u demografiji, tržištu rada i socijalnoj pomoći. Interno raseljene osobe i povratnici u Bosni i Hercegovini predstavljaju skupine koje su najviše pogođene migracijama. „Podaci o ovim osjetljivim grupama pokazuju da se svaka od njih suočava sa različitim oblicima društvene isključenosti, uključujući siromaštvo, nedostatak pristupa socijalnim uslugama i pravima, diskriminaciju, poteškoće u pronalaženju zaposlenja itd. Povratnici, posebno oni koji se vraćaju u prijeratna naselja u kojima sada predstavljaju nacionalne manjine, pogotovo se suočavaju sa poteškoćama u pristupu socijalnim uslugama, zapošljavanju i ekonomskim mogućnostima,

dok se bore protiv diskriminacije lokalnih vlasti i etničke većine“ (Kačapor-Džihić, Oruč, 2012). To je neposredna posljedica svojevrsne destrukcije demografske strukture Bosne i Hercegovine, inicirane u toku rata, a nastavljene u mirnodobskom periodu, koja rezultira očitim stvaranjem etničkih torova u Bosni i Hercegovini. Ovo sputava svaki pokušaj asimilacije povratnika u društvene zajednice iz kojih su izbjegli, što predstavlja značajnu barijeru u uspostavi i izgradnji socijalnih odnosa, dok je i asimilacija u sredine u koje su izbjegli, također, otežana. Migracijsku populaciju, koja se kako smo vidjeli na temelju prethodno prezentiranih podataka, skoncentrisala u najurbanijim područjima Bosne i Hercegovine, dominantno čine prognana i izbjegla lica iz raznih, pretežno ruralnih sredina. Njihov dolazak u veće sredine stvorio je ozbiljne probleme u osiguranju njihovog smještaja i zaposlenja. Pored toga, kako zapaža Obradović: „njihovim mladim potomcima, koji su do tada živjeli i rasli u uvjetima socijalne kontrole malih sredina, dolaskom u veće sredine stupanj anonimnosti se izrazito povećao, a teškoće u prilagodbi urbanim uvjetima življenja su bile i još uvijek jesu veoma izražene. Sve je to moglo, i može, podsticati pojavu neprilagođenih i društveno neprihvatljivih oblika ponašanja“ (2005: 14, 15). Iz ovoga je evidentno da prisilna rezidencijalna mobilnost stanovnika Bosne i Hercegovine figurira kao značajan faktor dezorganizacije bosanskohercegovačkog društva, i dvije decenije nakon završetka rata, a nesumnjivo je da će biti snažan generator socijalne dezorganizacije i u budućnosti.

Pored prisilne rezidencijalne mobilnosti, nužno je spomenuti i onu dobrovoljnu, primarno ekonomski motiviranu. Posljednjih godina uočen je trend migracija prema većim urbanim područjima u Bosni i Hercegovini, koja su postala magnet za bosanskohercegovačke građane željne uspjeha i posla koje im njihovo rodno mjesto ne može pružiti. Slijedom kazanog, evidentan je najveći migracioni pritisak na Kanton Sarajevo i Banja Luku, a potom slijede Bijeljina, Mostar, Tuzla, Bihać, kao i opštine Republike Srpske naslonjene na Sarajevo (Pale, Istočna Ilidža, Istočno Sarajevo) (Perčo, 2014). Ova tendencija zabrinjava, osobito ako se ima u vidu činjenicu da se radi o područjima u Bosni i Hercegovini koja su najviše naseljena, te kontinuirani migracioni pritisak na ista, nije održiv u ekonomski razorenom bosanskohercegovačkom društvu. Pored kazanog, svi ovi trendovi u budućnosti mogu rezultirati narušavanjem društvene ekologije, odnosno

suspenzijom elementarnog ljudskog prava na poželjan životni prostor, što također stvara predispozicije za trijumf dezorganizirajućih procesa u bosanskohercegovačkom društvu.

Etnička heterogenost

Navedenim destruktivnim trendovima koji obilježavaju aktuelnu bosanskohercegovačku zbilju, treba pridružiti i razaranje multietničkog i multikulturalnog bića predratne Bosne i Hercegovine, čija je analiza prikladna u problematiziranju etničke heterogenosti kao faktora socijalne dezorganizacije. Na udaru se našao, naime, jedan etablirani sistem vrijednosti u kojem su nesmetano mogle 'stanovati' i koegzistirati brojne različitosti (historijske, nacionalne, religijske, tradicijske, kulturološke i svake druge naravi), ustupajući mjesto partikularno-isključivom, egoističnogramzivom, netolerantnom i rušilačkom sistemu, zaodjenutom u ruho nacionalizma.

Čovjek, naime, naviknut na život u partijskoj, odnosno radničko-klasnoj i ideološkoj državi, kakva je bila država u bivšoj SFRJ, u kojoj u višedecenijskoj prosperitetnoj etapi doživljava zadovoljstvo, unutrašnji i vanjski identitet i prepoznatljivost, u posljednjoj etapi partijske države biva suočen sa krizom, u kojoj zahvalnost već pređenom putu ustupa mjesto erupciji nezadovoljstva aktuelnom zbiljom, i opet po navici, umjesto da odabere put provjerene demokratije primjerene tržišnoj logici, hvata se pogubne ideologije isključivosti, i to iz arhiva prošlosti, atavizma i mitomanije. Sljedstveno kazanom, komunistička ideologija biva supstituirana nacionalističkom, i to njenom malignom formom – šovinizmom. Kako ističe Puhalo, „u proteklom ratu, etnička pripadnost je bila osnovni marker podjela između sukobljenih strana u Bosni i Hercegovini, a nacionalizam dominantna ideologija. Biti Hrvat, Bošnjak ili Srbin nije bilo pitanje izbora, već *nametnuti identitet* (pod.a.) od kojeg je zavisio opstanak pojedinca u određenoj društvenoj zajednici“ (2013: 11).

Podijeljenost i zatvorenost koje su nastale u ratnom periodu projicirale su se i na postkonfliktni period. Takvo, nacionalizmom kontaminirano i deformisano bosanskohercegovačko društvo, u kojem je etnički identitet nametnut kao primarni identitet, generiše podijeljenost Bosne i Hercegovine po etničkom principu, koja potom generiše etničke stereotipe i etničku

distancu koja se očituje u suzdržanosti prema uspostavljanju bliskih odnosa između etničkih grupa. Konsolidiranu etničku distancu u Bosni i Hercegovini potvrđuju istraživanja sprovedena od strane brojnih autora, kao što su Lučić (1997), Turjačanin (2000), Puhalo (2003), Opačić i saradnici (2005), UNDP (2007 i 2008), Šalaj (2009) i brojni drugi. Etnička podijeljenost bosanskohercegovačkog društva je zacementirana i državnim uređenjem Bosne i Hercegovine, koje se bazira na pravima i obavezama kolektiviteta, tj. tri konstitutivna naroda, a ne pojedinaca. S tim u vezi, Ustav Bosne i Hercegovine je eksplicitan: „Podsjećajući se na osnovna načela usaglašena u Ženevi 8.9.1995. godine, Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi (u zajednici sa Ostalima) i građani Bosne i Hercegovine ovim utvrđuju Ustav Bosne i Hercegovine“ (Preambula Ustava BiH).

Imajući ovo u vidu, možemo zaključiti da u Bosni i Hercegovini ne egzistira jedno društvo, već tri etnički podijeljena društva, pri čemu najveću tragediju predstavlja činjenica da pripadnici tih društvenih zajednica žive jedni pored drugih, a ne jedni sa drugima. „Svaki narod ima svoju teritoriju, svoje političke partije i političare, svoje medije, svoje pisce i pjesnike, svoje istoričare, ali i svoje domaće izdajnike“ (Puhalo, 2010: 309). Ovakvo, na etnicitetima zasnovano i fragmentirano bosanskohercegovačko društvo, u kojem nema ni obrisa od nekadašnje multietničnosti i multikulturalnosti, predstavlja pogodno tlo za dezintegrativne i dezorganizirajuće procese koji su doprinijeli stvaranju sistema vrijednosti u kojem se nepoštivanje drugog i drugačijeg protežira i nameće kao pozitivna vrijednost. Esenciju ovog faktora (etničke heterogenosti) i njegovih posljedica na bosanskohercegovačko društvo najbolje je eksplicirao Kazaz, kazavši: „Današnja Bosna i Hercegovina je trogetoizirano područje (društvo, op.a.) etnokultura unutar kojeg se svaki oblik drugosti pojavljuje kao *ideološki konstruiran* (pod.a.) povijesni, etnički, religijski i kulturni neprijatelj ili demonski susjed od kojeg se u što većoj mjeri, kao od nemoralne, dijabolične nemani treba distancirati“ (2010: 93).

Naša promišljanja o etničkoj heterogenosti završit ćemo zaključkom da je riječ o faktoru koji u bosanskohercegovačkom realitetu ima snažne implikacije na procese socijalne dezorganizacije. Riječ je o faktoru koji je, između ostalog, jak generator, rekli bismo, vještački iskonstruisane etnofobije i nepovjerenja, te je slijedom kazanog iluzorno očekivati postizanje konsenzusa između predstavnika, a ne između obespravljenih

pripadnika trogetoiziranog bosanskohercegovačkog društva, pa čak i o pitanjima koja bi Bosni i Hercegovini trasirala put u neku daleko svjetliju i perspektivniju budućnost. Ovim želimo izraziti vlastito uvjerenje, pri čemu mislimo da nismo utopisti, da je projekcija etnički podijeljene Bosne i Hercegovine i uporno insistiranje na istoj, kao i projiciranje etnofobije i nepovjerenja, zamisao određenih etnonacionalističkih politika (Kazaz), a ne naroda Bosne i Hercegovine. Pri tome, akteri takvih retrogradnih politika su dali sebi za pravo da dokinu koncept zajedništva i supstituiraju ga konceptom razdora. Razloge za to treba tražiti u činjenici da je u takvom disfunkcionalnom bosanskohercegovačkom društvu, koje je posljedica primarno društvene dezorganizacije, očito lakše vladati i opstati. U ovome zapravo i prepoznajemo motive za orijentiranost na prošlost, a ne budućnost Bosne i Hercegovine.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Bosanskohercegovačko društvo više od dva desetljeća determiniraju procesi socijalne dezorganizacije, što je stvorilo predispozicije za značajan doprinos teorije socijalne dezorganizacije u rasvjetljavanju etioloških dimenzija kriminaliteta u našoj državi. Ukoliko se, naime, pođe od središnje postavke ove teorije, bazirane na stanovištu da je socijalna organizacija ključni faktor u borbi protiv svih vidova društveno neprihvatljivih pojava, onda postaje jasno zašto je dezorganizirano bosanskohercegovačko društvo vulnerabilno na pojavu i ekspanziju kriminaliteta.

Trijumfu dezorganizacije nad organizacijom doprinijeli su procesi dvostruke tranzicije sa kojima se Bosna i Hercegovina suočava već duži niz godina. Pri tome mislimo na tranziciju iz rata u mir, s jedne i na tranziciju iz sistema planirane društvene proizvodnje u tržišnu ekonomiju, s druge strane.

Iako je rat okončan prije više od dvadeset godina, svjedoci smo činjenice da je ratni period bosanskohercegovačkoj državi ostavio u naslijeđe brojne neriješene probleme, koji osujećuju svaki njen korak na putu ka progresu. Razloge za to, treba primarno tražiti u činjenici da postkonfliktno bosanskohercegovačko društvo nije uspjelo eliminisati uzroke ni posljedice rata. Pored kazanog, bosanskohercegovačko društvo prolazi kroz proces tranzicije na tržišnu ekonomiju, što je rezultiralo radikalnim ekonomskim, političkim, društvenim i inim promjenama. Svi ovi tranzicioni procesi

doprinijeli su anomiji vrijednosnog sistema u Bosni i Hercegovini, usljed derogiranja ranije važećih socijalnih i zakonskih normi i vrijednosti. To je, u simbiozi sa procesima socijalne dezorganizacije, bosanskohercegovačko društvo učinilo pogodnim za pojavu kriminaliteta, kao i svih drugih vidova antisocijalnog ponašanja.

Kauzalni slijed retrogradnih trendova, koji se Bosni i Hercegovini odvijaju na širem društveno-političkom planu, jeste intenziviranje faktora koji utiču na nivo socijalne dezorganizacije. Ovdje se, saobrazno bosanskohercegovačkom društvenom realitetu, misli na siromaštvo, eroziju porodice, rezidencijalnu mobilnost i etničku heterogenost.

Analizom navedenih faktora socijalne dezorganizacije, uvidjeli smo da bosanskohercegovačko društvo u velikoj mjeri potvrđuje temeljne postavke teorije socijalne dezorganizacije. Svi ovi faktori doprinose kako pojedinačno, tako kumulativno procesima socijalne dezorganizacije u Bosni i Hercegovini, što može pogodovati pojavi kriminaliteta, bilo kroz uticaj ovih faktora na paralisanje mehanizama neformalne socijalne kontrole, bilo kroz njihov neposredan uticaj na pojavu kriminaliteta.

LITERATURA

1. Adžajlić-Dedović, A. i saradnici, 2005. Nasilje u porodici. Razvojna studija u Bosni i Hercegovini. Fakultet kriminalističkih nauka: Sarajevo.
2. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2017. Bosna i Hercegovina u brojevima 2017. Dostupno na: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/NUM_00_2017_TB_0_BS.pdf [2.2.2018]
3. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2018. Anketa o radnoj snazi 2018. Dostupno na: http://www.bhas.ba/ankete/LAB_00_2018_Y1_0_BS.pdf [2.2.2018]
4. Blagovčanin, S., 2009. BiH najkorumpiranija zemlja Regiona. Sodalive.ba. Dostupno na: <http://www.sodalive.ba/drustvo/bih-najkorumpiranija-zemlja-regiona/> [25.1.2018]
5. Direkcija za ekonomsko planiranje (2008). Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004-2007 (PRSP). Konačni izvještaj implementacije mjera iz akcionog plana. August 2003.-Decembar 2007. Sarajevo.
6. Federalna uprava policije, 2018. Informacija o stanju sigurnosti na području FBiH za mjesec april 2018. Dostupno na: http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2018/05/Izvod-iz-Informacije-APRILTRAVANJ_-2018.-godine.pdf [22.3.2018]
7. Federalna uprava policije, 2018. Informacija o stanju sigurnosti u FBiH za 2017. godinu. Dostupno na: <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2018/01/IZVOD-ZA-WEB-Informacija-za-2017.-godine-FINALNA.pdf> [22.3.2018]
8. Federalna uprava policije, 2018. Informacija o stanju sigurnosti u FBiH za period januar-mart 2018., Dostupno na: http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2018/04/izvod-za-web-Informacija-jan_mart-2018.-godine-finale.pdf [22.3.2018]
9. Federalna uprava policije, 2018. Informacija o stanju sigurnosti na području FBiH za mjesec maj 2018. Dostupno na: http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2018/06/izvod-iz-informacijeo-stanju-sigurnosti-u-FBIH-za-maj_svibanj_-2018.-godine.pdf [22.3. 2018]

10. Federalni zavod za programiranje razvoja, 2002. Analiza promjena u strukturi stanovništva u FBiH. Sarajevo.
11. Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica (2011). Informaciji o stanju raseljenih osoba i povratnika u Federaciji Bosne i Hercegovine, iskazanim potrebama i mjerama. Dostupno na: http://predstavnickidom.pfbih.gov.ba/upload/file/dokumenti/Informacija_o_stanju_raseljenih_osoba_FBiH.pdf [22.2.2018]
12. Ignjatović, Đ., 2005. Kriminologija. Službeni glasnik: Beograd.
13. Izvještaj o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma za 2016. godinu, 2017. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice: Sarajevo.
14. Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić, B. ,2008. Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala. Godišnjak 2008. Fakultet političkih nauka: Beograd.
15. Kačapor-Džihić, Z., Oruč, N., 2012. Društveni uticaj emigracija ruralno-urbanih migracija u centralnoj i istočnoj Evropi. Sažetak. U ime Evropske komisije Generalne direkcije za zapošljavanje, društvena pitanja i inkluzije. GVG: Sarajevo.
16. Kazaz, E., 2010. Tranzicijska etnokulturna pustinja. Sarajevske sveske, 27-28, str. 83-102.
17. Knepper, P., 2007. Criminological Theory and Social Policy. Criminology and Social Policy. Sage Publications LTD: Sheffield..
18. Konvencija o pravima djeteta u Čitanka ljudskih prava, 2001. Centar za ljudska prava: Univerzitet u Sarajevu
19. Kubrin, U.C., 2009. Social Disorganization Theory: Then, Now, and in the Future. Handbook on Crime and Deviance. Handbook of Sociology and Sociology, Research, str. 225-236.
20. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, 2017. Informacija o stanju bezbjednosti u RS za period januar-decembar 2016. Dostupno na: http://www.mup.vladars.net/statistike_pdf/lat/57093158.pdf [22.3.2018]
21. Muratbegović, E. , 2011. Ojačavanje maloljetničke pravde u Bosni i Hercegovini: aplikacija alternativnih mjera za maloljetnike. Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu: Sarajevo.

22. Obradović, V. , 2005. Preddelikventno ponašanje učenika osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo. Kantonalna javna ustanova „Porodično savjetovalište“: Sarajevo.
23. Perčo, A., 2014. Novo vrijeme. News Portal. Unutrašnje migracije: Svi putevi vode u Sarajevo i Banja Luku. Dostupno na: <http://novovrijeme.ba/untrasnje-migracije-svi-putevi-vode-u-sarajevo-i-banju-luku/> [28.1.2018]
24. Policija Brčko distrikta, 2017. Izvještaj o radu policije Brčko distrikta BiH za 2016. Dostupno na: https://policijabdbih.gov.ba/images/Naslovna/IZVJESTAJ_O_RA DU_PBD_ZA_2016__konacan.pdf
25. Puhalo, S. , 2010. Tranzicija i bosanskohercegovačko društvo ili ništa nas ne može iznenaditi. Sarajevske sveske, broj:27-28, str. 309-314.
26. Puhalo, S. , 2013. Kako opažamo druge etničke grupe i njihove članove. (Socijalna percepcija i etnička pripadnost kod srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini). Friedrich-Ebert-Stiftung: Sarajevo.
27. Sampson, J.R., Groves, B., 1989. Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. American Journal of Sociology 94, No.4, str. 774-802.
28. Seepersad, R., 2008. Social Disorganization Theory. The Review of the Roots of Youth Violence. Ontario. Dostupno na: www.rootsofyouthviolence.on.ca. [17.2.2018]
29. Šabani, A., Kovačević, G., 2013. O organskoj vezi siromaštva, migracija i trgovine ljudima. Kriminalističke teme. Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije. Godište XIII, broj 3-4, str. 53-66.
30. Štiks, I., 2013. Desila nam se tranzicija u oligarhiju. ALJAZEERA. Preuzeto sa: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/stiks-desila-nam-se-tranzicija-u-oligarhiju> [18.1.2018]
31. Ustav Bosne i Hercegovine. OHR, Office of the High Representative: Sarajevo. Dostupno na: http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf [12.1.2018]

32. Vilić, D., 2011. Porodica u kontekstu savremenih društvenih promjena. Sociološki diskurs. Naučni časopis iz oblasti društvenih nauka. Godina 1, broj 2, str. 21-43.
33. Weisler, N., 2011. Socijalna isključenost – „nova“ društvena diskriminacija koja čini ljude nevidljivima. POMAKONLINE. Magazin za društveni razvitak. Dostupno na: <http://www.pomakonline.com/content/view/776/27/> [15.1.2018]
34. Žiga, J., 2010. Porodica u bosanskohercegovačkom društvu sa posebnim osvrtom na stanje u Kantonu Sarajevo. KJU Porodično savjetovalište: Sarajevo. Dostupno na: <http://porodicno.ba/strucni-radovi/porodica-u-bosanskohercegovackom-drustvu-sa-posebnim-osvrtom-na-stanje-u-kantonu-sarajevo/> [19.1.2018]